

Co se podařilo v protikorupční legislativě přijmout

Protikorupčním návrhům se celé volební období věnovala pracovní skupina předsedy Poslanecké sněmovny Radka Vondráčka, ve které byli zástupci všech poslaneckých klubů.

Zákon o evidenci skutečných majitelů

Jedno z nejdůležitějších protikorupčních opatření za poslední léta. Transpoziční zákon unijní směrnice. Přesněji vymezuje, kdo je považován za skutečného majitele, část údajů zpřístupňuje veřejnosti a nastavuje také mechanismy pro řešení situací, kdy jsou v evidenci nesrovnalosti. Pokud budou firmy zákon ignorovat nebo neposkytnou pravdivé údaje, hrozí jim až půlmilionová pokuta.

Zákon o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu

Další z nejdůležitějších protikorupčních opatření spolu se zákonem o evidenci skutečných majitelů. Transpoziční zákon unijní směrnice. Tato novela významným způsobem zasáhla do procesů provádění opatření proti praní špinavých peněz a financování terorismu.

Umožňuje odhalit i porušování mezinárodních sankcí nebo protiteroristických opatření. Jedná se také o klíčový nástroj pro rozkrývání ekonomické kriminality, střetu zájmů, korupce a daňových úniků. V neposlední řadě napomůže ověřování toho, jestli politické strany neobcházejí limity na své financování.

Nominační zákon

Zakotvuje závazný a transparentní proces výběru odborníků do řídicích a dozorčích orgánů státních firem. Jeho konečné znění vychází především z pozměňovacích návrhů vzešlých z dohody sněmovní protikorupční pracovní skupiny (závaznost nominačního postupu, zavedení pravomoci Výboru odmítnout uchazeče, který nesplňuje základní předpoklady, posílení ochrany soukromí neúspěšných uchazečů, zavedení povinnosti Výboru pro personální nominace vydat).

Zákon o registru smluv

Zrušení (vynětí) výjimky z povinnosti zveřejňovat smlouvy v registru smluv pro podniky, s jejichž cennými papíry se obchoduje na burze (například ČD, ČEZ, ČEPS). Ty měly do přijetí této novely ze zákona výjimku.

Přijatá změna zajistila, že uvedené společnosti zveřejňují své smlouvy s využitím výjimek pro ochranu jejich obchodních zájmů a bezpečnosti, aby bylo chráněno jejich obchodní tajemství i další citlivé informace a nebyly nijak poškozeny vůči konkurenci. Tyto podniky nemusí zveřejňovat běžné obchodní smlouvy související s jejich podnikáním, ale musí nově zveřejňovat například sponzorské smlouvy či smlouvy na právní služby.

Zákon o svobodném přístupu k informacím (dílčí novela)

Novela zakotvila informační příkaz, který zlepšuje vymahatelnost práva na informace. Umožňuje nadřízenému orgánu poté, co neshledá důvody pro odmítnutí žádosti a zruší rozhodnutí povinného subjektu, přikázat povinnému subjektu poskytnutí požadované informace žadateli.

Zákon o soudech a soudcích

Implementace doporučení GRECO. Cílem novely zákona o soudech a soudcích je zavedení jednotného a transparentního systému výběru soudců, soudních funkcionářů, stejně jako podrobnější úprava vedlejší činnosti soudců a revize institutu přísedících v pracovněprávních a trestněprávních řízeních.

Součástí novely jsou také úpravy v souvislosti se zařazením soudců do soudních oddělení. Zároveň bylo prostřednictvím pozměňovacího návrhu poslankyně Taťány Malé do zákona přijato povinné zveřejňování pravomocných rozhodnutí okresních, krajských a vrchních soudů do Databáze okresních, krajských a vrchních soudů, a to s účinností od 1. července 2022.

Novela občanského soudního řádu a exekučního řádu

Novela představuje významný krok vpřed k férovějšímu vymáhání práva a vyřešení problému vícečetných exekucí. Přináší zastavení nevymahatelných exekucí z neregulovaných časů, úroky neporostou rychleji, než je dlužník schopen splácet (nejprve se bude splácet na jistinu, pak na příslušenství), omezení zabavování věcí v domácnosti (exekutoři tuto metodu využívali spíše jako nátlak), nastavení maximální délky vedení exekuce, digitalizace přístupu ke spisu pro účastníky exekučního řízení.

Co se nestihlo v protikorupční legislativě projednat

Následující zákony zůstaly neprojednané v různé fázi legislativního procesu. Důvody, které vedly k neprojednání, jsou například politické (obstrukce opozice, přemíra mimořádných schůze apod.), poslancům sebral také hodně času „covid“ a s tím vzniklé přidružené problémy.

Novela zákona o NKÚ včetně novely Ústavy

Cílem novely zákona o Nejvyšším kontrolním úřadu je rozšíření jeho působnosti. Rozšíření kontroly na státem vlastněné podniky nebo státní fondy, hospodaření statutárních měst, krajů, České televize i Českého rozhlasu.

Novelu vrátili senátoři Poslanecké sněmovně k opětovnému projednání. Senát i přes apel předsedy Poslanecké sněmovny a apelu neziskových organizací zabývajících se protikorupční legislativou návrh ve znění schváleném Sněmovnou zamítl.

Novela zákona o střetu zájmů

Reakce na nález Ústavního soudu ÚS 38/17 ze dne 11. 2. 2020, kterým zrušil ke dni 31. prosince 2020 ust. § 14b odst. 1 písm. a), b) a c).

Hlavní navrhovanou změnou je zakotvení výslovného požadavku předchozí žádosti o nahlížení do Centrálního registru oznámení u všech kategorií veřejných funkcionářů, tedy nikoliv pouze u veřejných funkcionářů podle § 2 odst. 2 (soudci, státní zástupci, vedoucí organizační složky státu a další), jak tomu bylo do vydání nálezů Ústavního soudu.

Novela zákona o svobodném přístupu k informacím (velká novela)

Cílem je zejména zavést do právního řádu mechanismy k ochraně povinných subjektů před zneužíváním práva na informace.

Prvním mechanismem je výslovné zakotvení institutu odmítnutí žádosti pro zneužití práva na informace, a to zejména lze-li dovodit, že cílem žádosti je způsobit nátlak na osobu, již se týká požadovaná informace, nebo nepřiměřenou zátěž povinného subjektu. K odmítnutí žádosti dochází rozhodnutím povinného subjektu, tedy žadateli jsou zachovány opravné prostředky proti tomuto rozhodnutí ve správním řízení. Tuto možnost řešení již připustila judikatura.

Povinný subjekt může dále odmítnout žádost o poskytnutí informace, jestliže tuto informaci nemá a nemá zákonnou povinnost ji mít.

Druhým mechanismem je zavedení zálohy na úhradu nákladů spojených s mimořádně rozsáhlým vyhledáním informací. Výše zálohy nesmí přesáhnout 60% odhadovaných nákladů a nesmí být vyšší než 2000 Kč. Proti požadavku na zaplacení zálohy lze podat stížnost. Nezaplacení zálohy ve lhůtě 30 dnů má za následek odložení žádosti.

Novela dále nově specifikuje důvody ochrany informací – nově se vztahuje na všechny (nejen majetkové) poměry osoby, která není povinným subjektem získané na základě zákonů o daních, poplatcích nebo jiných obdobných peněžitých plněních, zdravotním pojištění nebo sociálním zabezpečení. Dále je výslovně zakotveno, že povinný subjekt neposkytne informaci, jejíž poskytnutí může ohrozit rovnost účastníků soudního, rozhodčího, správního nebo obdobného řízení.

Novela prodlužuje lhůtu, o kterou může povinný subjekt podle zákona o svobodném přístupu k informacím prodloužit lhůtu pro poskytnutí informace ze závažných důvodů z 10 na 15 dní a doplňuje k tomuto prodloužení další důvod spočívající v nezbytnosti umožnit uplatňování práv osobám, které by mohly být přímo dotčeny poskytnutím požadované informace. Dále se ruší dosavadní zkrácená (patnáctidenní) lhůta k vyřízení opravného prostředku (odvolání), uplatní se obecná právní úprava obsažená ve správním řádu.

Novela zákona o řízení ve věcech soudců, státních zástupců a exekutorů (Implementace doporučení GRECO)

Navrhuje se znovuzavedení dvou stupňů kárného řízení ve věcech soudců, státních zástupců a soudních exekutorů. Návrh upravuje pravidla pro možnost odvolání proti disciplinárním opatřením (rozhodnutím) k soudu. Kárné soudy budou celkem čtyři (dva pro řízení v prvním stupni a dva pro řízení ve druhém stupni). Prvostupňovými soudy budou vrchní soudy a druhostupňovými soudy Nejvyšší soud a Nejvyšší správní soud.

Dále návrh zohledňuje právní úpravu obsaženou v nařízení, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce. Podle tohoto nařízení se rozlišují: evropský nejvyšší žalobce, náměstek nejvyššího evropského žalobce (ten je vybírán z řad evropských žalobců), evropský žalobce a evropský pověřený žalobce. Nejvyšším evropským žalobcem může být soudce nebo státní zástupce, evropským žalobcem a evropským pověřeným žalobcem může být jen státní zástupce.

Návrh zákona o lobbování a návrh zákona, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o lobbování (Implementace doporučení GRECO)

Cílem návrhu zákona o lobbování je zvýšení transparentnosti lobbistické činnosti a posílení veřejné kontroly v této oblasti. Zřízením registru lobbistů a lobbovaných by měl být položen základ k zakotvení lobbování (lobbingu) jako legitimní činnosti, a též k jeho odlišení od lobbování netransparentního.

Ukotvením informační povinnosti o lobbistických kontaktech zákonem definovaného okruhu lobbovaných osob dochází k posílení veřejné kontroly nad kontakty mezi veřejnými funkcionáři a zástupci zájmových skupin. Zavedení institutu lobbistické (legislativní) stopy u návrhů právních předpisů má prohloubit a usnadnit kontrolu veřejnosti nad legislativním procesem.

Novela zákona o státním zastupitelství (Implementace doporučení GRECO)

V Poslanecké sněmovně jsou celkem tři návrhy novel (Pirátů+ODS+KDU-ČSL, TOP 09+STAN a senátní návrh.). Vládní návrh nebyl vládou schválen.

Cílem je úprava pravidel pro jmenování a odvolávání vyšších státních zástupců, stanovení funkčních období pro nové vedoucí státní zástupce a přechodných období zajišťujících postupnou obměnu těch stávajících. Zvýšení nezávislosti vedoucích státních zástupců, zajištění transparentnosti jejich výběru, stanovení podmínek pro odvolatelnost nejvyššího státního zástupce.

Návrh zákona o ochraně oznamovatelů a návrh souvisejícího změnového zákona

Implementace směrnice o ochraně osob, které oznamují porušení práva Unie (transpoziční lhůta stanovena do 17. prosince 2021).

Cílem návrhu je zajistit ochranu širokému okruhu osob vykonávajících práci v soukromém i veřejném sektoru pro případ, že oznámí protiprávní jednání, o kterém se dozvěděly v souvislosti s prací. Chráněni budou typicky zaměstnanci a státní zaměstnanci, OSVČ, ale například i stážisté, dobrovolníci a osoby, které oznamovateli pomohou protiprávní jednání oznámit. Navrhovaná opatření mají sloužit nejen k ochraně potenciálních oznamovatelů protiprávního jednání, ale také k prevenci protiprávních jednání obecně.

Návrh Etického kodexu poslance

V rámci čtvrtého hodnotícího kola učinilo GRECO také výslovné doporučení k přijetí etického kodexu. Předkladatel Radek Vondráček narazil na nezáměr ostatních sněmovních stran návrh Etického kodexu projednat a dohodnout se na jeho konečné podobě.

Návrh Etického kodexu poslance je zpracován coby aspirativní dokument, který na poslance klade primárně etické nároky bez přímé hrozby sankce (s výjimkou politické odpovědnosti) za jejich porušení.

Návrh Etického kodexu upravuje tyto body: Bezúhonnost, Právní stát, Střet zájmů, Nezávislost státní (veřejné) služby, Právo veřejnosti na informace, Hospodárnost, Ohleduplnost, Čestnost, Osobní odpovědnost, Etická komise Kanceláře Poslanecké sněmovny.

Radek Vondráček

V Praze dne 4. října 2021